
AB'NİN TÜRKİYE'DEKİ KÜRTLERE YÖNELİK POLİTİKASI ve DEMOKRATİKLEŞMEYE ETKİLERİ

Erol KURUBAŞ*

GİRİŞ

Kürt konusu Türkiye-Avrupa ilişkilerinde yaklaşık 20 yıldan beri doğrudan olumsuz bir etken olarak rol oynamış ve oynamaktadır. Sorunun terör boyutuna sahip olması ve Türkiye'nin terörle mücadelede uyguladığı birtakım yöntemler, çok daha kapsamlı tartışmalara yol açarak, insan hakları ve demokrasi bağlamında Türkiye'nin siyasal ve idari yapısının (üniter yapı), hatta felsefi temellerinin (Batıcılık, ulusalcılık, ulus-devlet, ulusal kimlik) sorgulanmasına neden olmuştur. Bu durum, aslında Kürt sorunu bağlamında Türkiye-Avrupa ilişkilerindeki tüm siyasal sorunların birbirine eklenmesi anlamına gelmektedir.

Avrupa Birliği (AB) her ne kadar kurumsal olarak ortak dış politika oluşturmada henüz yeterince olgunlaşmış bir uluslararası aktör değilse de, üye ülkelerin birbirine yakın bir tutum içinde oldukları belli konularda oydaşma mantığı içerisinde hareket edebilmektedir. Türkiye'deki Kürt konusu da bunlardan biridir. Bu çerçevede AB'nin Türkiye'deki Kürtlerle ilgisinin normatif ve reel-politik olmak üzere iki ayrı temel nedenden kaynaklandığı söylenebilir. Normatif açıdan bu ilgi, insan hakları, azınlık hakları ve demokrasi bağlamına otururken, reel-politik açıdan Kıbrıs sorunu gibi ikili sorunlarda Türkiye'ye karşı bir araç olma, Ortadoğu politikasında söz sahibi olma (belki ABD'ye karşı veya birlikte) ve küresel politika izleyebilmek için jeopolitik ve stratejik kazanımlar elde etme anlayışından kaynaklanmaktadır

*Yrd.Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Bu açıdan bakıldığında, AB'nin Kürt politikası yoluyla Türkiye'deki demokrasiyi güçlendirdiği veya demokratikleştirdiği savı hiç değilse "neden olma" bakımından tam olarak geçerli değildir. Bir başka deyişle, AB sadece ve esas olarak Türkiye'yi demokratikleştirmek amacıyla Kürtlere yönelik bir politika izlememekte, ancak Türkiye'nin AB'ye katılma iradesinin varlığı nedeniyle izlediği politika sonuç olarak Türkiye'nin demokratikleşmesine yol açmaktadır. Yani demokratikleşme AB'nin izlediği Kürt politikasının aslında bir nedeni değil, sonucudur. Hatta AB'nin Kürt politikasında stratejik çıkarlarını demokratikleşme hedefinin üstünde tutması nedeniyle izlenen politikanın zaman zaman Türkiye'deki demokratikleşmeye olumsuz sayılabilecek etkiler yaptığı bile söylenebilir. Bir başka deyişle, AB'nin Kürt politikası bir yandan Türkiye'nin hukuksal açıdan demokratikleşmesine yol açarken, öte yandan Türkiye bakımından hiç de olumlu sayılamayacak tarihsel mirasın (1856'dan sonra Osmanlı'nın içişlerine karışmada azınlıkları kullanma politikası, Şark Sorunu ve Sevr Antlaşması) etkisiyle ve zorla dayatıldığı için AB'nin önerdiği demokrasi paketine kuşkuyla bakılmakta, bu da uygulama ve zihniyet bakımından demokratikleşme değil, güvenlik politikalarının ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Hatta daha ileri gidildiğinde AB'nin bu konudaki tutumuyla Türkiye'yi bölmeye çalıştığı da ileri sürülmektedir. Böylece AB izlediği Kürt politikasıyla Türkiye'nin demokratikleşmesi konusundaki iç dinamikleri zayıflatmakta, sadece dış dinamikleri güçlendirmektedir. Bu durum, her ne kadar demokratikleşmeye katkı sağlasa da, Türkiye'deki demokrasinin dışa bağımlı, ancak dış dinamikle yaşayabilen, kendi iç dinamiklerini üretememiş, hatta dışarıdan dayatıldığı için kuşkuyla karşılanan az gelişmiş ülke demokrasisi olmaktan öteye gidemesine yol açmaktadır.

Bu makale, AB'nin izlediği Kürt politikası çerçevesinde Türkiye'nin demokratikleşmesinde yeterli bir dayanak oluşturmadığını, hatta böyle bir politika aracılığıyla Türkiye'yi demokratikleştirdiği iddiasının olumsuz tarihsel mirasın, ikili ilişkilerdeki güvensizliğin ve dayatmacı söylemin etkisiyle bir ülkeyi dış dinamikle demokratikleştirmenin kötü yöntemlerinden biri olabileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, AB'nin yeterli bir dayanak oluşturmamasının ve kötü bir demokratikleştirme aracını tercih etmesinin nedeninin de, Türkiye'nin üyeliğini belirsiz bir geleceğe erteleme çabası olduğu iddia edilebilir. Bu süreçte Türkiye'nin de terör ve bölücülük tehdidi nedeniyle demokratikleşme konusundaki çekingenliği, AB'nin eline koz vererek Kürt sorunu aracılığıyla Türkiye'yi içine almadan kendi yörüngesinde tutma politikasını kolaylaştırmaktadır. Kısacası, tarafların buradaki durumu şudur: Demokratikleşme konusunda AB yeterince iyi niyetle yaklaşmakta ve destek olmamakta, Türkiye de bu yetersiz ve kötü niyetli algıladığı politikalar karşısında demokratikleşme konusunda inandırıcı olamamakta, sonuçta büyük oranda stratejik çıkarlar örtüştüğü oranda her iki aktör demokratikleşme konusunda uyum içine girmektedirler. Aksi durumda ise, AB "demokrasi kılıcı" nı çekmekte, Türkiye ise "terör ve bölücülük kalkanı" arkasına saklanmaktadır. Bu karşılıklı duruş, özellikle AB'nin Kürt politika-

sında, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için demokratikleşme çabasında kendini göstermektedir. Sonuçta makale, AB'nin izlediği Kürt politikasının Türkiye'yi bölme çabasının bir parçası mı, yoksa demokratikleştirme çabalarının bir sonucu mu olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

I. AB AÇISINDAN KÜRTLER VE KÜRT SORUNU

A. AB'nin Türkiye'deki Kürtlerle İlgilenme Nedenleri

AB doğrudan veya dolaylı olarak yaklaşık 20 yıldır ve gittikçe yükselen bir biçimde Türkiye'deki Kürtlerle yakından ilgilidir. AB'nin Kürt sorunuyla yakından ilgilenmesine yol açan bir takım olgu ve nedenlerden söz edilebilir. Öncelikle, 1980 askeri müdahalesi sonrası Avrupa'ya kaçan Kürtlerin ve sonrasında Avrupa'da örgütlenen PKK'nın (ERNK adıyla) ve diğer Kürt örgütlerinin yürüttüğü etkinlikler sonucunda¹ konu Avrupa gündemine taşınmıştır. Avrupa'nın zamanla artan bir Kürt nüfusa sahip olması, kendine özgü bir Kürt sorununa sahip olmasına yol açmıştır. Özellikle Kürtlerin, seslerini dünyaya duyurmak ve Avrupa ülkelerinin dikkatini çekerek Türkiye'ye baskı kurmasını sağlamaya yönelik kamu düzenini bozucu birtakım eylemlere girişmeleri, ister istemez Avrupalı devletleri sorunun içine çekmiştir. Öte yandan, Avrupa'nın genel azınlık ve insan hakları politikası da, Kürt sorunuyla ilgilenmelerini gerekli kılmıştır². AB, kendi kuruluş felsefesi ve ulusüstü yapılanmanın gereği olan çokkültürcülük anlayışıyla üye ve aday ülkelerde etnik, dilsel ve dinsel her türlü farklı kimliğin eşit biçimde ve ayrımcılığa uğramadan korunmasını, yaşatılmasını ve geliştirilmesini istemekte, bunun için çaba harcamaktadır. Bu çerçevede AB, tam üyelik perspektifine sahip olan ve bütünleşme yolunda önemli mesafeler alan Türkiye'yi kendi normlarına uymaya zorlamakta, bu açıdan kendi içinde sorunsuz bir Türkiye istemektedir. Bunun yanı sıra AB'nin Ortadoğu ve Türkiye'ye yönelik politikalarında Kürtlerden yararlanmak istemeleri veya bu çerçevede iyi bir dış politika aracı olmaları da bu ilginin bir diğer nedenini oluşturmaktadır. Ayrıca böyle bir dış politika aracına sahip olmak AB'nin ABD'yi Ortadoğu'da dengeleme çabalarının da bir parçasını oluşturabilir. Dahası, Kürt sorunu AB ve/veya kimi AB devletleri için Türkiye'yle ilişkilerde de bir koz olabilir. Bu hem Kıbrıs sorunu gibi birtakım sorunların çözümünde hem de tam üyeliğin ertelenmesinde geçerli bir nitelik taşımaktadır. Kısacası, AB'nin Kürt sorunuyla yakından ilgilenmesi normatif nedenlerin yanı sıra reelpolitik ve stratejik nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Bu ilgi bağlamında, AB'nin Kürt sorununa yönelik daha çok üye ülke-

¹ Bkz. Erol Kurubaş, *Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu, C.2 (1960'tan 2000'lere)*, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s.136-160.

² Özellikle Avrupa bağlamında azınlıklar konusunda zayıf da olsa bir alt rejim oluşturulduğu görülmektedir. Ama bu konunun hassasiyetinden ötürü, devletlerin bu alanda yükümlülük altına girmekten ve "azınlık" tanımını yapmaktan kaçındıkları bir gerçektir. Buna ilişkin ayrıntı için bkz. Naz Çavuşoğlu, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, İstanbul, Bilim Yayınları, 1999. AB'nin azınlık politikası hakkında bkz. Erol Kurubaş, *Asimilasyondan Tanınmaya: Uluslar arası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Uygulamaları*, Ankara, Asil Yay. Dağ., 2004, s. 124-181.

lerdeki anlayış birliği temelinde ortaya çıkan politikasının, biri Türkiye'ye diğeri Kürtlere yönelik olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. Birincisi, ağırlıklı olarak normatif düzeyde Türkiye'ye insan ve azınlık hakları ile demokrasi konusunda Avrupa normlarına uyması için baskı yaparak demokratikleşme temelinde yapısal değişimini sağlamak; ikincisi ise, daha çok stratejik nedenlerle Kürtlere, Kürt örgütlenmelerine ve hatta PKK'ya doğrudan veya dolaylı destek vermek.

AB'nin geliştirdiği bu genel tavrın ayrıntılarına bakıldığında dikkat çekici bazı hususların altı çizilmelidir. İlk olarak, AB Kürt sorunu ile PKK terörü arasında güçlü ve net bir ayırma gitmekten özenle kaçınmaktadır. Buna paralel olarak sorunun terör ve ekonomik az gelişmişlik boyutlarını gözardı etmekte, hatta bu konuda Türkiye'yi suçlamaktadır. Bundan başka, Avrupa'nın Kürtlere desteği sadece kültürel değil, aynı zamanda siyasal boyut da taşımaktadır. Bu konuda terör örgütünü silahtan arındırarak siyasallaştırma çabalarından bile söz edilebilir. Bu çerçevede AB'nin Türkiye ile PKK arasında diyalog kurulması için dolaylı çaba harcadığı belirtilmelidir. Bu sayede aynen İngiltere'nin IRA ile kurduğu türden bir diyalogla sorunun çözülebileceğini ileri sürmektedir³. Öte yandan, görünürde Türkiye'yi teröre karşı desteklediğini ifade etmekte, ama insan hakları ve demokrasi konusunda sert uyanlarda bulunmakta, hatta dolaylı yaptırımlara gitmektedir. Ayrıca Türkiye'ye verilen destek sadece sözden ibaret kalırken, kimi devletler doğrudan, kimileri ise dolaylı olarak PKK'dan yana tavır almaktadırlar. Avrupalıların PKK'yı desteklemeleri genelde dört biçimde olmaktadır. Bunlar devlet girişimi, devlet desteği, devlet hoşgörüsü ve devlet zaafıdır⁴. Batılı devletler Türkiye'yle karşı karşıya gelmemek ve kamuoyunun kendilerine karşı düşmanca tutum takınmasını engellemek için, PKK'ya olan desteklerini genellikle gizlemekte ve araya taşeronlar koymaktadırlar. Bunlar bazen küçük Avrupa devletleri ve bölge devletleri olurken, bazen de çeşitli sivil kuruluşlar olmaktadır. Her ne kadar 1994'ten itibaren Almanya başta olmak üzere bazı Avrupalı ülkeler PKK'nın faaliyetlerini ülkelerinde yasaklamışlarsa da, değişik adlar altında bu faaliyetlerin bir biçimde sürdüğü bilinmektedir⁵.

Bu bağlamda, Avrupa'nın niçin PKK'yı dolayısıyla terörizmi dolaylı olarak desteklediği, örneğin topraklarındaki faaliyetlerine göz yumduğu ve onunla temas kurduğu sorusuna yanıt aranmalıdır. Konuya üç farklı açıdan yaklaşılabilir. Birincisi, 1990 sonrası Batı, özellikle Avrupa kanadı yeni dünya ve bölge yapılanması içinde "Türkiye'nin bölgesel bir güç" olmasını engellemek istemektedir. Bu bölgede inisiyatifin güçlü bir Türkiye'nin eline geçmesi, Avrupa'nın manevra alanının sınırlanması anlamına gelmektedir. Ayrıca güçlü bir Türkiye, pazarlık gücü yüksek bir Türkiye demektir. Halbuki Avrupa yanında zayıf, denetlenebilir ve yönlendirilebilir bir Türkiye istemektedir. Bunun için PKK iyi bir araçtır.

³ Ümit Özdağ, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Jeopolitik İnceleme*, Ankara, ASAM, 2002, s. 47.

⁴ Bkz. Doğu Ergil, *Kırık Aynada Kendini Arayan Türkiye*, Ankara, Doruk Yayıncılık, 1997, s. 224-226.

⁵ Bkz. Kurubaş, *Kürt Sorununun...*, s. 145-146.

İkinci olarak, bazı çevrelere göre Batı'nın PKK'ya desteği kıta Avrupasının büyüklüğü ile ABD arasında, Ortadoğu ve Kafkasya üzerindeki çıkar çatışmalarından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede ABD'nin Kuzey Irak Kürtlerini kullanmasına karşı, Avrupalı devletler PKK kozunu ellerinde tutmak ve böylece ABD'yi dengelemek istemektedirler⁶.

Son olarak, Avrupa terörizmi temelde ulusal, yani ülkenin iç işi olarak görmekte, uluslararası topluluğun sadece devletlerin dış politikalarını etkilemeye yönelik olan "uluslararası terörizm" konusunda işbirliği yapması gereğine inanmaktadır. Bu mantık çerçevesinde Batılı ülkelerin birçoğu örgütlerin yaptığı terörist eylemleri kınamamakta, suçluları iade etmemektedir. Avrupa'nın terörizm konusunda bu tür kısmi bir yaklaşım benimsemesinin nedeni, "ulusal terör"ün belli ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarda ortaya çıktığını ve bu koşullar giderilmeden terörizmin engellenemeyeceğini düşünmesidir⁷.

Bununla birlikte, 1990'ların ortasından itibaren Türk diplomasisinin de katkılarıyla Avrupa kamuoyunun Türkiye'deki Kürt sorununa ve PKK'ya yaklaşımında iki açıdan değişim gözlenmiştir. İlk olarak, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri fikrini cesaretlendirmenin tehlikeli ve gerçekle bağdaşmayan bir yaklaşım olduğu daha net bir biçimde anlaşılmıştır. İkincisi, Avrupa kamuoyu Türkiye'yi PKK ve destekçilerine karşı ölçsüz güç kullanmakla eleştirirken, PKK'nın da bir terör örgütü olduğunu kabullenmiş ve onun tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini de kınamıştır⁸. Ama bu kınama PKK'ya verilen dolaylı desteğin sonu anlamına gelmemektedir.

Sonuçta, AB'nin Kürt sorununa ilişkin takındığı tavırla özel olarak Türkiye'de Kürt kimliğinin tanınması, korunması ve geliştirilmesini, genel olarak da insan ve azınlık hakları ile demokrasinin güçlendirilmesini hedeflediği belirtilmelidir. Ama bu yanlış değilse bile eksik bir ifadedir. Gerçekse AB'nin, normatif bir takım ilkeler çerçevesinde Kürt sorununu araçsallaştırdığı, bunun yanı sıra realist anlayış çerçevesinde bir takım stratejik çıkar hesapları da yaptığıdır. Bunlardan hangisinin temel ilke, hangisinin pragmatizmin bir sonucu olduğu pek açık değildir, belki de açık olması beklenmemelidir. Bunu ağırlıklı olarak ikili ilişkilerdeki konjonktürün belirlediği söylenebilir.

B. AB'de Türkiye'deki Kürt Sorununa Yaklaşımlar

AB Kürt sorununa farklı dönemlerde farklı yaklaşımlar sergilemişse de aslında yaklaşımın özü değişmemiştir. Farklılıklarsa, AB içindeki, Kürt hareketindeki, uluslararası konjonktürdeki ve Türkiye-AB ilişkilerindeki gelişmelerden kaynaklanmıştır. AB'nin yaklaşımı iki farklı çerçevede ortaya konabilir. Birincisi, Türkiye'nin üyelik çabaları çerçevesinde yapılan toplantılar ve hazırlanan Komisyon raporları, ikincisi, Avrupa Parlamentosunun (AP) kararları.

⁶ Erol Manisalı, "Noktalar ve Çizgiler", *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1998.

⁷ Gündüz Aktan, "Terörizm", *Radikal*, 19 Ağustos 1999.

⁸ Kemal Kirişçi, "Huzur mu, Huzursuzluk mu? Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası", *Türk Dış Politikası Analizi*, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1994, s. 285-286.

1. Genel Olarak Türkiye'nin AB'ye Katılım Çabaları Çerçevesinde Belirginleşen Tutumu

AB'nin Kürtlerle ilgisi aslında 1980'lerde yaşanan eşzamanlı gelişmelerin bir sonucudur. Şöyle ki: 1980 askeri müdahalesinin ardından yaşanan insan hakları ihlalleri ve demokrasinin askıya alınması, eş zamanlı olarak özellikle 1970'lerin son dönemlerinde çeşitli Kürt örgütlerin silahlı eylemler yaptığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Kürt kökenli vatandaşlar üzerinde daha sert biçimde kendini göstermiş, 1984'te PKK terörizmiyle bu sertlik, şiddet olgusunun yükselmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu dönemde genel olarak Türkiye'deki insan hakları ve demokrasinin ihlaliyle ilgilenen Avrupa, bu ihlallerin Kürt bölgelerinde daha yoğun yaşandığını keşfetmiş ve böylece bölgedeki gelişmelere özel ilgi göstermeye başlamıştır. 1980'lerin sonuna değin, Avrupa için insan hakları ve demokrasi sorunu olarak algılanan gelişmeler, 1980'lerin sonundan itibaren –daha önce belirtilen ilgi nedenleri temelinde– aynı zamanda bir etnik kimlik ve azınlık sorunu olarak nitelendirilen Kürt sorununda somutlaşacaktır.

Bu genel bakış içerisinde 18 Aralık 1989'da Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu değerlendiren AT Komisyon raporunda her ne kadar Kürt sorununa değinilmese de, yapılan görüşmelerde ve tartışmalarda bu konu yer almıştır⁹. 1992 Nevruz olaylarından sonra da Lizbon'da toplanan *AT Dışişleri Bakanları Siyasi Direktörleri Türkiye'yi kınayan bir karar almışlardır*¹⁰. Yine bu sıralarda Türkiye ile AT arasındaki ilişkilerin yürütülmesi konusunda oluşturulmuş olan *Karma Parlamento Komisyonu*'nda (KPK) Kürt sorunundan ötürü çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Sorunun temelinde KPK'nın Avrupa kanadını oluşturan parlamenterlerin Türkiye'de Kürtlere siyasi özerklik verilmesi yönündeki tartışmaları resmî kanallardan başlatma çabaları yatmaktaydı¹¹.

1993 sonrası tam üyelik için gerekli şartları ilan eden Kopenhag Kriterlerinin benimsenmesiyle birlikte AB Kürt sorununu bu bağlamda ele almaya başladı. 20-22 Haziran 1993'teki Kopenhag Zirvesinde belirlenen bu kriterler arasında yer alan, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını temin edici sağlıklı ve sürekli bir kurumsallaşma gibi konular, Avrupalılar için doğrudan Kürt sorunuyla ilişkiliydi¹². Dolayısıyla bundan sonra Kürt sorununun çözümü, Türkiye'nin

⁹ "Kürt meselesi ve Ordu AT gündeminde", *Tercüman*, 12 Ekim 1989. Komisyon raporunda yer alan "Türkiye'nin AT'ye katılmadan önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmeye ihtiyacının olduğu" vurgusu içinde kuşkusuz Kürt sorunu da yer alıyordu.

¹⁰ "Ankara'dan AT'a sert tepki", *Milliyet*, 7 Nisan 1992.

¹¹ Bkz. "AT'ta gizli bunalım", *Milliyet*, 1 Nisan 1992.

¹² Kopenhag Kriterleri geleceğin Avrupasının ideolojisini belirlemektedir. Bu ideolojinin ekonomik boyutunu piyasa ekonomisi oluştururken, siyasal boyutunu demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunması oluşturmaktadır. Aday ülkelerin AB'ye üye olabilme koşullarını ortaya koyan Kopenhag Kriterleri şunlardır: Demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını temin edici sağlıklı ve sürekli bir kurumsallaşmanın sağlanması, AB içinde rekabet edebilecek düzeyde piyasa ekonomisinin gereklerinin yerine getirilmesi, siyasal, ekonomik ve parasal birlik hedeflerini içine alan üyelik şartlarını yerine getirebilecek yeterliliğe sahip

AB'ye girişinde yerine getirmesi gereken önkoşullardan biri olarak görüldü. Dahası AB, artık Kürt sorununu genel insan hakları sorunu çerçevesinde değil, özel olarak azınlık hakları çerçevesinde değerlendirme eğilimi içine girdi. Bu anlayış Türkiye'nin Gümrük Birliğine (GB) girmesi süreciyle birlikte daha da güçlendi. GB'nin gerçekleşmesi konusunda yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantılarında demokrasi, insan hakları ve terörizm konuları önemli yer tuttu. Ağustos 1995'te genişleme sürecinin tartışıldığı bir toplantıda AB tarafı Türkiye'nin azınlıkları dil, din, soy ve kültürlerinin korunması ve geliştirilmesinin sağlanması için çalışma başlatmasını ve bu hakları tam olarak tanımasını istedi. Türkiye'ye, bunlara sert tepki göstererek Kürtlerin azınlık olmadığını ve bu konuda Lozan Antlaşması'nın hükümlerine uygun hareket ettiklerini bildirdi¹³.

Pek çok vesileyle yapıldığı gibi, 15 Temmuz 1997'de Komisyon tarafından hazırlanan "Daha Güçlü ve Daha Geniş Bir Birlik İçin Gündem 2000" başlıklı raporda da, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyması çağrısı tekrarlandı. Buna karşın, tam üyelik için adaylığının kabul edilmediği Lüksemburg Zirvesiyle birlikte Türkiye de 5 Aralık 1997'de yaptığı bir açıklamayla insan hakları, Kıbrıs, Ege gibi başlıkları içeren siyasi konuları AB ile hiçbir şekilde görüşmeyeceğini, ilişkisini GB çizgisinde sürdüreceğini bildirdi¹⁴. Buna rağmen ikili ilişkilerde insan hakları bağlamında Kürt sorunu ağırlığını aynen devam ettirdi, AB'nin tutumunda da bir değişiklik yaşanmadı.

3 Mart 1998'de AB Komisyonu hazırladığı "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" başlıklı raporunda, insan hakları konusu ve Kopenhag Kriterlerinin önemini bir kez daha belirtti. Komisyon 4 Kasım 1998'de yayımladığı Türkiye raporunda da, yine Kopenhag Kriterlerine vurgu yaparak insan hakları ihlallerinin sürdüğünü, azınlıklara uygulanan tavırda önemli eksiklikler bulunduğunu, Güneydoğu'da sivil bir çözüm bulunması gerektiğini, zira ülkede gözlenen medenî ve siyasî hak ihlallerinin pek çoğunun bu konuyla bağlantılı olduğunu bildirdi. Bununla birlikte Komisyon, Türk hükümetinin ülkedeki insan hakları ihlallerine karşı mücadele etmede, 1995'te içine girdiği demokratik reform sürecini devam ettirmesi gerektiğinin de altını çizdi.

AB'nin Kürt sorunu konusundaki yaklaşımı Öcalan'ın İtalya'ya gelmesiyle başlayan süreçte daha belirgin hale geldi. 23 Kasım 1998 AB Konsey Dönem Başkanlığı adına Avusturya, Öcalan'ın Türkiye'ye iadesi hususunda AB'nin İtalya ile dayanışma içinde bulunduğunu belirtti. Öcalan'ın yaka-

olunması ve ortak dış politika ve savunma politikalarının desteklenmesi ve bunlara katılınması. Azınlık hakları konusunda istenenler ise, Avrupa Konseyi *Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi* temelinde belirlenen kriterlerdir. Buna göre aday ülkeler, azınlıkların parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsil edilmelerini, ilk ve ortaöğretimlerde kendi dillerinde eğitim görmelerini, her türlü yayını kendi dillerinde yapabilmelerini ve idare ve yargıda kendi dillerini kullanabilmelerini sağlamakla yükümlüdürler. Ayrıntı için bkz. Kurubaş, *Asimilasyondan...*, s. 63-72.

¹³ "Türkiye şimdi de azınlık kısılcında", *Yeni Yüzyıl*, 5 Ağustos 1995.

¹⁴ İlişkilerin gerginleşmesi üzerine 12-13 Aralık 1997'de AB Lüksemburg Zirvesinde, Türkiye'yi 1998 yılında yapılacak olan Avrupa konferansına davet etmiştir. Zirvede Türkiye için, Birliğe daha yakınlaştırmacı bir strateji belirlenmesi gereği ve bunun unsurlarının altı çizilmiştir.

lanmasının ardından da 22 Şubat 1999'da AB dışişleri bakanları terörizmi kınamakla birlikte Türkiye'yi insan haklarına saygı göstermeye çağıran ortak bir bildiri yayınladılar. PKK'yı terörist bir örgüt olarak sayan hiçbir ifadenin yer almadığı bildiride, Türkiye'nin Kürt sorununu çözme konusunda çaba harcamaması halinde bunun Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkileyeceği belirtildi¹⁵.

AB'nin Türkiye'yi 11 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesiyle tam üyelik için aday ülkeler arasına almasıyla Kürt sorununa ilgisi daha da arttı. Bundan sonra önceleri sadece Avrupa Parlamentosu (AP) kararlarında geçen açık ve somut istekler artık Komisyon raporlarında da yer almaya başladı. 13 Ekim 1999 tarihli Komisyonca hazırlanan *İlerleme Raporunda* üyelik kriterleri arasında yer alan azınlıkların korunması ve insan hakları konuları içinde Kürt kökenli vatandaşların haklarına saygı gösterilmesi de değerlendirilerek, Türkiye'nin halen Kopenhag Kriterlerini gerçekleştirmekten uzak olduğu bir kez daha vurgulandı. Bu anlayış sonraki yıllarda hazırlanan İlerleme Raporlarında da aynen sürdü.

2000'de açıklanan ve Türkiye'yi AB üyeliğine götüreceği yolu belirleyen *Katılım Ortaklığı Belgesinde* soruna ilişkin dolaylı uyarılarda ve somut isteklerde bulunuldu¹⁶. Belgede, Türkiye'nin kısa ve orta vadede atması gereken adımlar sıralanırken, 2001-2004 arasında yapacaklarına yer verildi. Bununla birlikte Kürt sorununa ilişkin dolaylı ve yumuşak ifadelerin yer aldığı belgenin, "Kürt" ve "azınlık" gibi sözcüklere yer vermemesi kayda değerdir. Belgeye göre Türkiye'nin 2001'e kadar 53, 2004'e değin 60 ev ödevini yerine getirmesi gerekmektedir. Kısa vadede (2001) düşünceyi ifade özgürlüğü hakkının yasal ve anayasal garantilerle güçlendirilmesi, düşünce suçlarının durumunun incelenmesi, insan hakları ihlallerine karşı yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi, ölüm cezasında askı halinin sürmesi (yani Öcalan'ın asılmaması), vatandaşların anadillerinde yayın yapması önündeki yasal engellerin kaldırılması (yani resmen Kürtçe radyo-TV'ye izin verilmesi) ve bölgesel farklılıkların azaltılması istenirken, orta vadede (2004) dili, ırkı, cinsiyeti, siyasi görüşü, dini ne olursa olsun tüm bireylerin insan hak ve özgürlüklerinden yararlanması, anayasa ve yasaların tüm Türk vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini gözetecek biçimde gözden geçirilmesi,

¹⁵ Bkz. "Avrupa hâlâ anlamadı", *Radikal*, 23 Şubat 1999. Öcalan davasında verilen idam kararına en fazla tepkinin AB'den gelmesi beklenirken, AB konuya ilişkin ortak bir tavır alamamıştır. Brüksel'in Öcalan karar ile ilgili ortak bir tutum belirleyememesi üzerine AB Dönem Başkanı Almanya yaptığı Başkanlık Deklarasyonu ile Birlik adına görüşlerini açıklamıştır. AB'nin idam cezasına karşı olduğu aynı zamanda terörizmin her türlüşünü kınadığı belirtilen açıklamada şu hususlara yer verilmiştir: "Başkanlık, Öcalan ile ilgili verilen kararın temyize gideceğini ve burada onaylanan idam cezasının TBMM'den geçmesi gerektiğinin bilincindedir. Başkanlık, TBMM tarafından son 15 yıldır fiili olarak uyguladığı idam cezalarını onaylamamayı sürdürmesini ve Öcalan'a verilen idam kararını da tasdik etmemesini ümit etmektedir. Türkiye'nin AB'ye üye olma talebi ışığında, başkanlık idam cezasının uygulanmamasının, AB'nin ortak değer ve gereklerinden birini oluşturduğuna dikkat çeker". AB Komisyonu Üyesi Hans van den Broek de yaptığı açıklamada, Türk makamlarının, AB'nin ölüm cezasına muhalefetini dikkate almalarını istemiştir ("AB tavrı anlamadı", *Zaman*, 30 Haziran 1999).

¹⁶ OJEC, L 85, 24 Mart 2001, s. 16-19.

ölüm cezasının ve Güneydoğu'daki OHAL'in kaldırılması ve kültürel çeşitliliğin sağlanarak, kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşların kültürel haklarının güvence altına alınması, bu hakların kullanılmasını engelleyen her türlü yasal hükmün –eğitim alanındakiler de dahil olmak üzere– kaldırılması öngörülmekteydi. 2000 yılı İlerleme Raporu'nda ise, Güneydoğu bölgesinde herhangi bir iyileşme olmadığı vurgulanarak, Kürt kökenli vatandaşlarla ilgili gelişmeler kaydedilmediği belirtilmiş ve Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine göre AB üyeliği için yetersiz olduğu ifade edilmiştir.

2. Özel Olarak Avrupa Parlamentosu Kararlarında Kürt Sorunu

AB çerçevesinde Türkiye'nin görüşüldüğü toplantılarda ve Komisyon belgelerinde Kürt sorunu konusunda detaylara girilmek yerine ağırlıklı olarak insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi üzerinde durulmuştu. Kürt sorunu konusundaki sert ve net istek ve uyarılar ise daha çok Avrupa Parlamentosu'nun (AP) bağlayıcı özelliği olmayan kararlarında yer almıştır. AP 1980'lerin ortasından bu yana gittikçe artan bir yoğunlukta Kürt sorunuyla ilgilenmiş ve sürekli Türkiye aleyhine kararlar almıştır. Gerçi AP'nin henüz AB'nin bir yasama organı haline gelmediği, bu nedenle alınan kararların önemli olmadığı düşünülebilir. Ama AP bir yandan AB ülkeleri kamuoylarındaki eğilimleri yansıtması, öte yandan yeni ülkelerin Birliğe alınmasında son sözü söylemesi ve nihayet, verilecek yardımları onaylaması bakımından önemli bir konumdadır. Bu nedenle AP kararları gözardı edilemez¹⁷.

Aslında AP sadece Türkiye'deki değil, AB içindeki ve dışındaki pek çok etnik sorunla yakından ilgilenmiştir. AP, aldığı kararlarda AB içindeki azınlık dillerini ve kültürlerini koruma ve geliştirme hakkı gibi kültürel öğeler üzerinde hassasiyetle durmuştur. Bununla birlikte AB içinde etnik kaynaklı ayrılıkçı hareketleri de sert bir dille kınamış, gerçekleştirilen terör eylemlerini bazı toplumsal ve siyasal sorunlarla bağdaştırma yoluna gitmemiştir¹⁸. AP, bu bağlamda AB ile bütünleşme hedefinde olan Türkiye'yi daha yakından izlemiştir. Kuşkusuz Türkiye'deki insan hakları sorunları kapsamı içinde ülkenin güneydoğusundaki Kürt kökenli vatandaşlar bu ilginin merkezinde yer almıştır. 1991'den 1999'a değin AP sadece Türkiye'deki Kürt sorununa ilişkin 14 karar almıştır¹⁹.

1985'te AP aldığı bir kararla, Türkiye'deki mevcut rejimin "*Kürt azınlığa karşı sistematik bir soykırım kampanyası*"na girerek, "*Kürt savaşçılara*" ölüm cezaları verdiğini belirtmiş, Topluluk üyesi devletleri Tür-

¹⁷ AP'nin çeşitli konularda çalışma yürüten daimi komiteleri vardır. Bunlardan Dışişleri ve Güvenlik Komitesinin insan haklarıyla ilgili bir alt birimi bulunmaktadır. Bu birim AP'nin bu alana duyduğu ilginin ve aktif rol alma iradesinin bir işaretidir. AP'nin çalışmalarında ve aylık toplantılarında insan hakları konusunun önemli bir yer tuttuğu da görülmektedir.

¹⁸ Bu konuda bkz. Çiğdem Nas, "Avrupa Parlamentosu'nun Etnik Azınlıklara Bakışı ve Türkiye", *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar*, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 392-394.

¹⁹ Bu kararların yayımlandığı Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesine, <http://www.europarl.eu.int/basicdoc/en/default.htm> veya <http://www.eureptr.org.tr> adresinden ulaşılabilir.

kiye'ye baskı yapmaya çağırmıştır²⁰. 1988'de de AP, Mehdi Zana'ya verilen cezadan ötürü bir karar almıştır²¹. Ayrıca AP'nin Mayıs 1990'da aldığı kararda Türkiye'nin AT'ye girişi konusunda Komisyon'un olumsuz görüş bildirmesinin bir nedeni olarak Türkiye'deki azınlıklar ve insan haklarının durumu gösterilmiştir²².

1990'larda da AP gelişmelere koşut olarak Kürt sorununa ilişkin sürekli kararlar almıştır. Kararlar kınama, çözüm önerileri ve Türkiye'ye karşı yaptırımlar olmak üzere üç esasa dayandırılmıştır. AP "*Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kürt sivilleri üzerindeki saldırıları ve PKK terörü dahil tüm şiddet eylemlerini*"²³, gazetecilere uygulanan baskıları ve gazeteci ölümlerini²⁴, PKK'nın AT vatandaşlarını kaçırmalarını²⁵, "*Türk hükümetinin Güneydoğu'daki terör sorununu çözmek için uyguladığı baskıcı yöntemleri*", DEP milletvekillerinin tutuklanmasını²⁶, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yaptığı operasyonları²⁷ her fırsatta kınamıştır.

Sorunun çözümü konusunda AP, Türk hükümetini "*Kürt insanına karşı uygulanan zulmü durdurmaya*"²⁸, terörle mücadele ederken insan haklarına saygı göstermeye, ülke topraklarında askerî güç kullanmamaya, Kürt sorununu barışçı yöntemlerle ve siyasi bir çözüm bulmaya²⁹, Kürt kökenlilerin kültürel, sosyal ve siyasal haklarını tanımaya, Kürt kimliğine saygı duymaya, Kürtlerin kendi dillerinde konuşma, yazma, eğitim görme, yayın yapma ve mahkemelerde ifade verme haklarını tanımaya, çoğunluğun is-

²⁰ "Resolution on the Ruthless Violation of Human Rights and the Bloody Reign of Terror in Turkey-Doc. B 2-171/85", OJEC, No. C 122/120 (20.5.1985).

²¹ "Resolution on the Human Rights in Turkey- Doc. B2- 1603, 1616, 1631, 1641/87", OJEC, No. C 49/91 (22. 2. 1988).

²² Bkz. "Resolution on Turkey, Doc. B3-963, 964, 1020, 1035/90", OJEC, No. C 149/136 (18. 6. 1990).

²³ "Resolution on Turkey", OJEC, No. C 149/136, 18.6.1990; "Resolution on the Human Rights of the Kurdish People, Doc. B3-1051/93", OJEC, No. C 255/155 (20. 9. 1993).

²⁴ TC Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Aleyhinde Avrupa Parlamentosu'nda Alınan Kararlar Hakkında Bilgi Notundan, "Türkiye'deki Kürt sorunu" 22.4.1993; "Türkiye'de İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğü" 12.12. 1996.

²⁵ "Resolution on kidnappings by the PKK", OJEC, No. C 268/143 (4.10.1993).

²⁶ "Resolution on the Situation of the Kurds in Turkey, B3-0410, 0436, 0455 and 0465/94", OJEC, No. C 128/313 (9.5.1994); "Resolution on the trial of members of the Turkish Grand National Assembly, Doc. B4-0111, 0142, 0145, 0154/94", OJEC, No. C 305/95 (31.10.1994); "Resolution on the trial of the Turkish Members of Kurdish Origins of the Turkish Grand National Assembly, Doc. B4-0515, 0526, 053, 0540, 555, 0567/94", OJEC, No. C 18/177, (23.1.1995). AP, bu olay karşısında DEP milletvekillerinin serbest bırakılmasını, davanın sonucuna bağlı olarak Karma Parlamento Komisyonu'nun çalışmalarını askıya alınmasını ve Konsey'in Türkiye'yle yaptığı Gümrük Birliği görüşmelerini durdurmasını istemiştir. Konsey, Parlamento'nun bu isteğini benimsememiştir. Buna karşılık AP de Türkiye'yle yapılan Gümrük Birliği anlaşmasını 9 aylık bir süre sonunda (343 kabul, 149 ret ve 36 çekimser oyla) onaylamıştır.

²⁷ "Türkiye ve PKK'ya kınama", *Milliyet*, 23 Kasım 1991.

²⁸ "Resolution on the Situation of the Kurds", OJEC, No. C 106/120 (22. 4. 1991).

²⁹ TC Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Aleyhinde Avrupa Parlamentosu'nda Alınan Kararlar Hakkında Bilgi Notundan, "Türkiye'deki Kürtlerin Durumu", 9.4.1992. Karar Nevruz olayları dolayısıyla alınmıştır.

temesi halinde bölgeye özerklik vermeye³⁰, bölgedeki kanlı olayları sona erdirecek gerçekçi bir düzenleme yapmaya ve tarafların temsilcileri arasında siyasi bir diyalog başlatmaya³¹, dolaylı ya da dolaysız ayrımcılık içeren yasal önlemleri ve olağanüstü hali kaldırmaya, imzaladığı uluslararası sözleşmelere uymaya³², kültürel önlemlerin yanı sıra Güneydoğu'da ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunacak önlemler almaya³³ ve Kuzey Irak'a yapmakta olduğu operasyonlara bir son vermeye çağırmıştır. Bundan başka AP, AGİK çerçevesinde Kürt sorunu üzerine bir konferans düzenlenmesini, Avrupa Konseyi'nin bu yönde çaba harcamasını, AT-Türkiye ilişkilerinde insan haklarına saygının esas alınmasını ve KPK'nın bölgeye gözlemci göndermesini de istemiştir³⁴.

Türkiye'ye karşı alınabilecek önlemler konusunda ise AP, AB ülkelerine Türkiye'ye verdikleri askerî yardımı sınırötesi operasyonları durdurma koşuluna bağlama³⁵ ve Türkiye'ye gümrük birliği kapsamında verilecek mali yardımı keserek bunu da Kıbrıs ve Kürt sorunu alanında kaydedilecek ilerlemelere endeksleme³⁶ önerisinde bulunmuştur.

AP'nin aldığı kararlarda Türkiye'nin olduğu kadar PKK'nın da kınanması ve Türkiye'nin terör karşısında kendini savunma hakkının kabul edilmesi de söz konusudur. Bunda 1992'den itibaren Türk hükümetinin AP nezdinde başlattığı diplomatik girişimlerinin etkisi olmuştur³⁷. Bununla birlikte 1990'ların ortasından itibaren AP'nin aldığı kararlarda PKK'nın terörist niteliğine değinilmemeye ve Türkiye'yi PKK ile görüşmeye teşvik etmeye çalıştığı göze çarpmıştır³⁸. Bu gelişme PKK'nın siyasallaşma çabalarıyla doğru orantılı olarak gelişmiştir. O halde PKK'nın siyasallaşma çabalarının başarıya ulaşması halinde AP'nin PKK'yı tam olarak muhatap alması olasıdır. Nitekim 15 Aralık 1995'te PKK'nın ikinci kez ateşkeste bulunduğunu açıklamasından sonra AP, Türkiye'nin askerî operasyonlara devam

³⁰ "Resolution on the Human Rights of the Kurdish People, Doc. B3- 1051/93", OJEC, No. C 255/155 (20.9.1993); "Resolution on the Human Rights situation in Turkey, Doc. B 4-1530/95", OJEC, No. C 17/46 (22.1.1996).

³¹ TC Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Aleyhinde Avrupa Parlamentosu'nda Alınan Kararlar Hakkında Bilgi Notundan, "Türkiye'deki Kürt sorunu", 22.4.1993. Bu PKK'nın tek taraflı ateşkes ilanından sonra alınan bir karardır. AP daha sonra aldığı bir kararla Türk hükümetinin PKK ve diğer şiddet yanlısı olmayan ve siyasi çözüm arayışında olan Kürt örgütleriyle görüşmesini istemiştir. Yani AP'nin öngördüğü çözümde, PKK da bulunmaktadır. Bkz. "Resolution on the Human Rights situation in Turkey, Doc. B4-1530/95", OJEC, No. C 17/46 (22.1.1996); "Resolution on the Release of Leyla Zana", OJEC, No. C 115 (14.4.1997).

³² "Resolution on the Imprisonment of Mehdi Zana, Doc. B4-1112, 1140, 1167/95", OJEC, No. C 269/170 (16. 10.1995).

³³ OJEC, No. C 337, 21.12.1992, s. 221-223.

³⁴ TC Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Aleyhinde Avrupa Parlamentosu'nda Alınan Kararlar Hakkında Bilgi Notundan, "Türkiye'de İnsan Hakları", 17.9.1992.

³⁵ OJEC, No. C 109, 1.5.1995, s. 107-108.

³⁶ OJEC, No. C 320, 28.10.1996, s. 187-188.

³⁷ Örneğin, Mayıs 1992'de Nevruz olaylarının ardından Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin AP'de Türkiye'nin konuya yaklaşımı ve terörle mücadelesini anlatan bir konuşma yapmıştır.

³⁸ Örneğin bkz. "Resolution on the Human Rights situation in Turkey, Doc. B4-1530/95", OJEC, No. C 17/46 (22.1.1996).

etmesini kınamış ve barışçı çözümleri reddetmekle suçlamıştır. Dolayısıyla 1990'ların ortasından itibaren AP'nin tutumunda PKK lehine bir değişme olduğu söylenebilir.

Genel olarak, Yeşiller ve sol grupların çabaları sonucu alınan AP kararlarında kullanılan dil diplomatik nezaketten uzak, ağır ve sert olduğu kadar, Türkiye hakkında belli bir önyargıya da dayanmaktadır. Özellikle belirli bir olaya ilişkin alınan kararların tam bir araştırma yapılmadan kısa süre içinde duyurulması bu kanıyı güçlendirmektedir.

Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasından sonraki dönemde AP'nin Kürt sorununa ilişkin tutumunda çok fazla bir değişiklik olmamıştır. AP, Türkiye-AB arasındaki sorunların büyük bir kısmının siyasî nitelikli olduğu ve bunların da Kürt sorunundan kaynaklandığı yönündeki anlayışını sürdürmüş ve sorunun barışçı yollarla çözümlenmesi için "Türk devleti ve Kürt halkının temsilcileri arasında görüşmeler yapılması" isteğini tekrarlamıştır.

AP, 3 Aralık 1998'de kabul ettiği "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı raporda da, "kültürel ve sosyal hak sorunu" olarak nitelendirdiği Kürt sorunu için uluslararası konferans önerisini gündeme getirmiştir. Kürtleri yine "azınlık" statüsünde gören kararda, Türkiye'den yapacağı reformlar konusunda bir takvim belirlemesi, "Kürt halkının temsilcileri"yle diyalog kurulması ve PKK'nın ateşkes çağrısına karşılık verilmesi istenmiştir. Ayrıca sorunun çözümüne ilişkin daha önceki kararlardaki diğer istekler bir kez daha tekrarlanmıştır³⁹. Bu kararda sorunun çözümü yolunda atılacak adımlar konusunda takvim istenmesi, AP'nin yeni bir tutum içine girdiği ve bundan sonra çözüm konusunda daha aktif tutum belirlediği şeklinde algılanabilir. Ama ilginç bir biçimde bu karardan birkaç ay sonra AP, özellikle Kürt sorununun çözümü konusunda önerdiği uluslararası konferans düzenlenmesi önerisinden vazgeçmiştir. Kararda sadece Kürt sorununun uluslararası bir sorun olduğu vurgulanmıştır⁴⁰.

Öte yandan, Öcalan'ın adil yargılanmasını isteyen AP, Öcalan'la görüşmek üzere Türkiye'ye bir de heyet yollamıştır⁴¹. Bundan başka Yeşiller Grubunun AP'de düzenlediği bir açikoturuma PKK temsilcileri de davet edilerek, PKK'nın daha ciddiye alınacağını işaretleri verilmiştir⁴².

Öcalan'a verilen idam cezası karşısında da AP'deki Sosyalist Grup Başkanı Pauline Green, parlamenterlere çağrıda bulunarak karardan geri adım atılması amacıyla Türk meslektaşlarına baskı yapmaları çağrısında bulunmuştur. Öcalan'a verilen idam cezasının Yargıtay tarafından onaylanması-

³⁹ Bkz. "AB Kürt Konferansı önerdi", *Radikal*, 4 Aralık 1998; Mustafa Balbay, "AP'den Apoliten Şarkılar", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1998; "Türkiye'yi parçalamak istiyorlar", *Milliyet*, 11 Aralık 1998; Gündüz Aktan, "AB ile ilişkileri geliştirmemek", *Radikal*, 16 Aralık 1998.

⁴⁰ "Avrupa konferansı reddetti", *Radikal*, 26 Şubat 1999; "AP: Adil yargılayın", *Hürriyet*, 26 Şubat 1999.

⁴¹ "Öcalan'a Avrupa ilgisi", *Radikal*, 5 Mart 1999.

⁴² "Yeşiller PKK temsilcisini AP'ye çağırdı", *Hürriyet*, 10 Mart 1999; "AP'de Kürt sorunu için konferans", *Özgür Politika*, 10 Mart 1999; Ferai Tınç, "Yeşillerin yeni siyasi malzemesi Kürtler", *Hürriyet*, 12 Mart 1999.

nın ardından AP Sosyalist Grubu Üyesi ve Türkiye Raportörü Hannes Swoboda, kararın onaylamasını üzüntüyle karşıladığını belirtmiş ve Türkiye'yi ölüm cezasını kaldırmaya çağırmıştır⁴³.

2000'de AP Dış İlişkiler Komisyonu'nca hazırlanan ve onaylanan iki rapor ve bunlara bağlı iki karar tasarınsında, Türkiye, insan haklarını ve Kürtlerin haklarını ihlal ettiği için ağır biçimde eleştirilmiştir. "Dünyada İnsan Hakları" başlıklı raporda AB'yle üyelik müzakereleri için Kürtlerin haklarının gözardı edilmemesi gerektiği belirtilirken, "Aday Ülkelerde Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı" adlı raporda da Türkiye'ye değinilerek Kürt sorununa ilişkin bir gelişme olmadığı ve atılacak daha çok adım bulunduğu belirtilmiştir⁴⁴.

AP'nin Kürt sorunu ve PKK konusundaki tutumu AB Konseyi tarafından tam ve açık olarak benimsenmemekle birlikte Komisyon raporlarına ve Avrupa kamuoyuna yansımış, bu da Türkiye-AB ilişkilerinde varolan sorunların ağırlaşmasına, Türkiye'nin AB'ye girişinin önündeki engellere bir yenisinin eklenmesine yol açmıştır. Ayrıca AP kararları Kürt sorununun Avrupa platformlarına taşınması bakımından da önemli rol oynamıştır.

Tüm bunlarla birlikte AP'nin sert ve eleştirel kararları Türkiye'de ters tepki meydana getirmiştir. Özellikle Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesinde aday ülkeler arasında sayılmamasından sonra yaşadığı hayal kırıklığının da etkisiyle, AP kararları ve Komisyon raporları Türkiye'yi parçalama girişimi olarak algılanmaya, dolayısıyla da Avrupa'dan gelen taleplere kuşkuyla yaklaşılmaya başlanmıştır. Böylece AP, aldığı kararlarla hiç değilse kısa belki de orta vadede Türkiye'deki demokratikleşmeyi hızlandıran değil, aksine yavaşlatan bir etkide bulunmuştur.

II. AB'NİN KÜRT POLİTİKASININ ETKİLERİ

A. Kürt Sorununun İkili İlişkilere Genel Etkisi

Kürt sorununun Türkiye-AB ilişkilerinin genel yapısında var olan inandırıcılık ve karşılıklı güvensizlik sorunlarını artırarak olumsuz etkide bulunduğu açıktır. Bu durum, hem tarafların soruna yönelik farklı bakış açılarından, hem AB'nin sorunu zaman zaman Türkiye'yi içine almama konusunda koz olarak kullanmasından, hem de bu sorun bağlamında doğan, ana eksenini insan hakları ve demokrasinin yanı sıra Türkiye'nin ulus-devlet yapısı ve ulusal kimliğinin oluşturduğu tartışmalardan kaynaklanmaktadır.

Temelde AB, Kürt sorununu insan ve azınlık hakları bağlamında etnik kimliğin ifadesi olarak ele alırken, Türkiye terör ve ekonomik geri kalmışlık sorunu olarak nitelendirmektedir. Doğal olarak bu farklı sorun tanımlamaları, önerilen çözümlerin de farklılaşmasına yol açmaktadır. Tanım ve çözüm önerilerindeki farklılıklar sadece bu konuda anlaşmazlığın doğmasına

⁴³ "Avrupa: AB'yi düşünün", *Hürriyet*, 26 Kasım 1999.

⁴⁴ İlk tepki gösteren ülkeler arasında İsveç, İsviçre, Lüksemburg, Almanya ve Portekiz bulunmaktadır. Bkz. "HADEP diplomasisi", *Radikal*, 22 Şubat 2000; "AB ile kriz", *Radikal*, 23 Şubat 2000; "AP'den zehir zemberek rapor", *Radikal*, 25 Şubat 2000.

neden olmakla kalmamakta, aynı zamanda ilişkilerin genel seyrini etkileyerek, tarihsel ve psikolojik önyargılardan beslenen kuşkuğun artmasına, karşılıklı güvensizliğin derinleşmesine yol açmaktadır. AB ülkeleri ve organları, Türkiye'nin zaten Avrupalı olmadığını ve bu nedenle demokrasi, insan hakları gibi değerleri benimsemeye yetersiz kaldığı önyargısına sahipken, Türkiye, Avrupalıların ülkedeki farklılıkları derinleştirerek ve yeni azınlıkların doğmasına yol açarak içişlerine karşılayacağına, egemenliğinin zedeleneceğine, hatta bölünmeye çalışılacağına inanmaktadır. Bu karşılıklı olumsuz önyargılar neredeyse ikili ilişkilerde değişmez birer reflekse dönüşerek sürekli güvensizlik üretmektedir.

Burada Kürt sorununun ikili ilişkilerde oynadığı olumsuz rolü güçlendiren tarihsel miras ve bundan kaynaklanan önyargılara özellikle dikkat etmek gerekir. Çünkü bunlar hakikaten iki tarafın da aşmakta güçlük çektiği konulardır. Kuşkusuz AB'nin Kürt politikası aracılığıyla Türkiye'yi demokratikleştirme çabası, Türkiye'de yerleşik ulus-devlet merkezli egemenlik anlayışı ve tarihsel bilinçaltına dayalı siyaset psikolojisiyle ciddi çelişkiler barındırmaktadır. Öncelikle, AB üyesi ülkelerin aksine Türkiye'nin Avrupalı devletlerin Anadolu'yu paylaşma planlarına karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesinin sonucu kurulmuş olması, Türkiye'deki karar alma sürecini psikolojik açıdan etkileyebilen tarihsel bilinçaltına dayalı refleksi devreye sokmaktadır. Ulus-devletin egemenlik alanının daraltılması ile etnik temelli azınlık hakları bir araya geldiğinde bu refleks çoğu zaman devletin en üst makamlarınca da dile getirilen "Sevr korkusu"na dönüşmektedir. Neticede AB'nin benimsemiş olduğu Kürt politikası, Lozan dengeleri ile AB ilişkilerinin en kırılgan unsurunu oluşturmaktadır.⁴⁵

Diğer yandan, sorunun ikili ilişkilerde AB tarafından kullanılan bir koz olduğu da gözden kaçmamalıdır. Kürt sorunu AB tarafından özellikle Türkiye'yi içine almama, ama yörüngesinde tutma politikasını uygulamak için son derece elverişli bir araç/argüman olarak kullanılmaktadır. Bu sayede takındığı sert üslupla beraber AB, hem Türkiye'yi kendi normlarına uymaya zorlayarak son derece genel kabul görebilecek bir tutum içine, yani demokrasinin geliştirilmesi çabasına girebilmekte –bu sayede Türkiye içinde demokrasinin gelişmesini isteyen grupları güçlendirerek özeleştirme boyutunu da yükseltebilmekte⁴⁶, hem de Türkiye'nin son derece hassas olduğu konulara yine son derece sert bir biçimde parmak basarak Türkiye'deki demokratikleşmenin önünün tıkanmasına neden olabilmektedir. Sonuçta AB, kendi normlarına uymak için Türkiye'nin daha çok çaba harcaması gerektiğini, yapılacak çok iş olduğunu belirterek Türkiye'yi kapıda bekletmeyi meşrulaştırabilmektedir. Tabii Türkiye'nin burada akılcı davranarak AB'nin elindeki

⁴⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yay., 2001, s. 515.

⁴⁶ Bu çaba AB'nin kendi genel politikasına uygun biçimde işliyor. Yani AB Türkiye'de gerçek demokratikleşmenin sağlanması için aslında yeterince dayanak işlevi görmemektedir. Bu konuda bkz. Mehmet Uğur, *Avrupa Birliği ve Türkiye, Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi*, İstanbul, Everest Yay., 2000, s. 282-290.

bu kozu alması beklenebilir, ama Türkiye ağırlıklı olarak AB'nin istediği/tahmin ettiği biçimde hareket ederek AB politikalarına istemeden destek vermektedir. Hatta Türkiye'nin demokratik reform ve iyileşme konusunda pek inandırıcı olamaması, dahası aksi yönde birtakım uygulamaları sürdürmesi, içeride ve dışarıda Türkiye'nin dış baskı olmadan Kürt sorununu çözemeyeceği yönündeki düşünceleri güçlendirmekte, bu da AB'nin tutumuna daha da meşru bir görünüm kazandırmaktadır.

B. AB'nin Kürt Politikasının Türkiye'de Algılanan Sonuçları: İki Tez

AB'deki yaklaşımlar ve ilgi nedenleri göz önüne alındığında, Türkiye'de AB'nin Kürt politikasının sonuçlarına ilişkin iki zıt tez ortaya atıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi, "bölme/federalleştirme tezi"dir. Buna göre, AB'nin Türkiye'deki Kürtlerle ilgilenmesi, onlara destek vermesi ve Türkiye'yi eleştirmesi, aslında "Şark Sorunu"na nokta koymak anlamına gelen "Sevr mantığı"yla (Türkiye'yi etnik gruplar temelinde bölüp parçalamak) hareket ettiğinin açık bir göstergesidir. Yani AB, Kürtleri kullanarak Türkiye'nin azınlık anlayışını değiştirmeye, onu zayıflatmaya, içişlerine karışmaya, bu yolla bölmeye veya bölünmeye uygun bir zemin oluşturmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de demokrasi ve insan hakları gibi bahaneleri kullanmaktadır.

Bölme/federalleştirme tezini savunan kimilerine göre, AB'nin müzakere sürecinde Türkiye'nin içişlerinde etkisi artacağı için etnik konularda ve özellikle de Kürt sorununda Türkiye için federal bir yapıya kadar uzanacak gelişmeler görülebilir⁴⁷. Hatta AB'nin Kopenhag Kriterleri aracılığıyla Türk ulusu içinden yeni bir ulus doğurmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Kopenhag Kriterlerinin kabul edilmesiyle Türkiye'de etnik bilinç yükselecek, verilmesi istenen haklar konusundaki bireysellik vurgusu anlamını yitirecek, azınlık vurgusu ve farklı kültüre ait olma duygusu güçlenecek, böylece Türkiye için önü açık bir süreç başlatılacaktır. Türkiye etnik bakımdan yeniden yapılandırılacak, özellikle Türklük anlayışı tahrip edilerek yapay bir Kürt kimliği inşa edilecek, tüm bunlar ülke ve milletin bütünlüğünü tehlikeye atacaktır. AB uyum yasaları sonucu etnik bilinçlerin gelişmesiyle beraber birtakım sosyo-ekonomik talepler gelecek, Türkiye ekonomisinin bu talepleri karşılayacak durumunda olmaması nedeniyle etnik bilinç hızla siyasallaşacaktır. Böylece ulusal kimlik parçalanacak, ulusal kimliğin parçalanması ulusal güvenlikte sorunlar yaşanması, hatta varolan devletin dağılması ve yeni devletlerin ortaya çıkması anlamına gelebilecektir⁴⁸. AB'nin talepleriyle PKK'nın aldığı kararlar arasındaki korkutucu benzerlik bu tezi güçlendirmektedir. Örneğin, OHAL'in kaldırılması, DGM'lerin lağvedilmesi, idam cezasının kaldırılması, düşünce suçlarına genel af getirilmesi, koruculuk

⁴⁷ Erol Manisalı, *İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı, Türkiye-Avrupa İlişkileri*, İstanbul, Otopsi Yay., 2001, s. 183.

⁴⁸ Bkz. Özdağ, s. 42-45.

sisteminin kalkması, Kürtçe'nin eğitim, yayın alanlarında kullanılabilir kılınması gibi⁴⁹. AP üyesi Daniel Chon-Bendit gibi kimi AB'li yetkililerin Türkiye'nin kuruluş esaslarını değiştirmesi gerektiğini söylemeleri de Türkiye'deki korkuları kışkırtmakta, son tahlilde AB'nin amacının gerçekte Türkiye'yi demokratikleştirmek değil, parçalamak olduğu düşüncesi güçlenmektedir⁵⁰. Bu tezin dikkat çeken yönü, ağırlıklı olarak tarihsel referanslardan/önyargılardan hareketle gelecekte ortaya çıkabilecek bir duruma ilişkin varsayımlara dayanmasıdır. Ayrıca bu tez, AB'nin Kürt politikasını demokratikleştirmenin sonucu değil, Türkiye'yi bölmenin bir parçası olarak görmektedir.

İkinci tezse, "demokratikleştirme tezi"dir. Buna göre de, AB'nin Kürtlerle ilgilenmesi kendi içine almayı düşündüğü Türkiye'yi kendi normlarına uydurma ve bu bağlamda demokratikleştirme çabalarının kaçınılmaz bir sonucudur. Bunu yaparken sert ve eleştirel bir üslup benimsemesi Avrupalıların bilinçaltılarında halen Türkiye'yi Batılı bir devlet olarak görememelerinden kaynaklanmaktadır, ama bu Türkiye'yi bölmek istediği anlamına gelmez.

AB'nin genel olarak insan hakları özel olarak Kürtler konusunda izlediği politikaların aslında Türkiye'yi demokratikleştirme çabalarının birer sonucu olduğunu ileri sürenlere göre, AB günün birinde içine almak zorunda kalabileceği Türkiye'nin üyeliğinden doğacak riskleri azaltmak için onu demokratikleştirmek zorundadır. İçine almasa bile en azından sınırdaş olacağı bir ülkenin demokratik olmamasının AB açısından riskler taşıyacağı ortadır. Dolayısıyla, AB Türkiye'ye karşı bir risk azaltma stratejisi uygulamaktadır. Nispeten kötümser olarak görebileceğimiz kimilerine göre, bu strateji Türkiye'nin uygun göreceği bir demokratikleşme sürecini AB'nin istediği zaman geri çekebileceği veya sınırlayabileceği bazı tavizlerle değiş-tokuş etme hesabına dayanmaktadır. Böylece, sonuçta bir yandan Türkiye kısmi reformları köklü reformlar olarak sunabilmekte, öte yandan AB bu konudaki eleştirel tutumuyla Türkiye'yi dışarda bırakma ama yörüngesinde tutma stratejisini sürdürebilmektedir⁵¹. Yani AB aslında Türkiye'nin demokratikleşmesine sadece kısmen ve oldukça pragmatik bir anlayış çerçevesinde destek olmaktadır. İyimser bakış açısı ise, demokratikleşmenin AB'nin varlık nedeni olduğundan hareketle bunun bir ilke olduğunu ve mümkün olduğunca, yani Türkiye diremediği ölçüde gerçekleştiğini, dolayısıyla AB'nin bazı durumlarda tavizkar tutum içine girmesinin aslında Türkiye'den kaynaklandığını ima etmektedirler. Bütün bunlarla birlikte AB'nin Kürt politikalarının Türkiye'yi demokratikleştirdiğini ileri sürenler, demokrasi ve insan hakları konularında Türkiye'nin son yirmi yılda nereden nereye geldiğine ve değişim anlarında rol oynayan ana unsurun ne olduğuna bakılması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu tezin dikkat çekici yönü ise, tarihsel referanslar

⁴⁹ Bu konuda yapılan bir karşılaştırma için bkz. N. Ali Özcan, Rengin Gün, "PKK'dan KADEK'e: Değişim mi, Takıyye mi?", *Stratejik Analiz*, C. 2, S. 25 (Mayıs 2002), s. 16.

⁵⁰ Özdağ, s. 56.

⁵¹ Uğur, s. 286.

ve geleceğe ilişkin kötümser senaryolar yerine, mevcut durumdan hareketle (demokraside ilerlemelerin sağlanmış/sağlanıyor olduğu gerçeği) geleceğe ilişkin iyimser senaryoları benimsemesidir. Ayrıca AB'nin Kürt politikasını da demokratikleştirme çabalarının sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirmektedir.

C. AB Demokratikleştiriyor mu, Bölüyor mu?

Öncelikle bu alanda yaşanan bazı gelişmelere kısaca bakalım: AB'nin etkisiyle Nisan 1991'de Kürtçe'nin kullanımına izin verilerek ülkedeki Kürt varlığı tanındı. Aynı yıl seçimlerle Sosyal Demokrat Halkçı Parti aracılığıyla Kürt temsilciler TBMM'ye girdiler. Demirel ve İnönü başta olmak üzere Kürt kökenli vatandaşların kültürel kimliğinin tanınması gerektiği dile getirilmeye başlandı. Ardından Kürt kökenlilerce oluşturulan partiler Türk siyasal yaşamına girmeye başladı (HEP, DEP, HADEP). Eşzamanlı olarak ters tepkiler de gelmeye başladı. Kurulan Kürt partileri kapatılmaya, Kürt milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmaya ve sonrasında tutuklanarak mahkum edilmeye giden bir süreç yaşandı. Ayrıca bazı gazeteci ve yazarlar da aynı nedenlerden dolayı çeşitli cezalara çarptırıldılar. İfade özgürlüğünde ciddi bir kısıtlanma süreci yaşandı. Tabii bu dönemde tepkiyi artıran olgunun, PKK'nın terör eylemlerindeki artış olduğu gözden kaçmamalıdır. Ama sonuçta Kürt sorunundaki gelişmelere paralel olarak demokratikleşmenin iç dinamiğinde etki-tepki süreci yaşandı ve son tahlilde iç dinamik zayıfladı. Buna paralel olarak da AB'nin Kürtlere ilgisi ve Türkiye'ye eleştirilerinin dozu arttı. Hatta KPK Eylül 1994'te faaliyetlerini durdurma kararı aldı. AB, bu gelişmeleri ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü gibi temel insan haklarına aykırı gelişmeler olarak nitelendirdi. Ayrıca bu süreçte AİHM'de Türkiye aleyhine kararlar çıkmaya başladı⁵². Neticede, demokratikleşmenin dış dinamiği (zorlayıcı etken) güçlendi. Öte yandan, 1999'da Öcalan'ın yakalanmasıyla terör tehdidinin azalması ve aynı yıl sonunda Helsinki Zirvesiyle Türkiye'ye adaylık statüsünün verilerek AB perspektifinin güçlendirilmesi sonucu yeni gelişmeler yaşandı ve dış dinamik iç dinamikleri harekete geçirerek çıkarılan 8 uyum paketi ve anayasada yapılan 24 değişiklikle Türkiye'de demokratikleşme adına ciddi yapısal değişimler yaşandı. Bu süreçte ölüm cezasının kaldırılması, kısmi af ilanları (Eve Dönüş Yasası), Kürtçe kurslar açılması, TRT'de çok sınırlı da olsa Kürtçe (ve bazı başka dillerde) yayın yapılmaya başlanması gibi birtakım gelişmelerin yanı sıra eski DEP milletvekillerinin hapisten çıkarılması, silahlı eyleme girişmeyen ama Kürtlük vurgusu yapan konuşmalara ve toplantılara daha müsamahalı bir bakış gelişmeye başladı.

Bu tabloya bakıldığında AB tarafından istenen değişikliklerin önemli bir kısmının Türkiye tarafından modern demokratik bir hukuk devletinin yapılması gereken değişiklikler olduğu, bu bağlamda AB'nin taleplerinin Türkiye'yi demokratikleştirici etki yaptığı açıktır. Fakat bu taleplerin bazılarının

⁵² Bazıları için bkz. Kurubaş, *Kürt Sorununun...*, s. 317-322.

Türkiye'nin kuruluş esaslarını etkileyebileceği ya da kimine göre sarsabileceği/değiştirebileceği düşüncesi ters ve sert tepkilerin yükselmesine yol açmakta, demokratikleşme sürecinin iç dinamiklerini zayıflatmaktadır. Ama her şeye rağmen AB'nin Kürt sorunu özelinde ortaya koyduğu taleplerin son tahlilde demokrasiyi geliştirdiği göz önüne alınırsa, gerçek nedenin Türkiye'yi bölmek ya da bölmeye uygun zemin oluşturmak olduğunu söylemek, aslında ister iç isterse dış dinamikle olsun "demokratikleşmenin Türkiye'yi böleceği" iddiasını beraberinde getirir ki, bu aslında genel olarak demokrasiye yönelik olumsuz bir bakış açısını yansıtır. Öte yandan, günümüz koşullarında bölünmüş veya bu yönde istikrarsızlık yaşayan bir Türkiye'nin AB'ye ne sağlayacağı çok açık değildir. Bunu sadece tarihsel olaylarla açıklamaksa yetersizdir. Şartlarda yaşanan köklü değişiklikler bir yana uluslararası politikanın doğası devletleri asırlık kinlerle hareket etmektan alıkoymaktadır. Zaten AB bu gerçeğin bir yansımasıdır. Bununla birlikte, AB içinde kimi kişi ya da grupların Türkiye'den nefret etmeleri, kin beslemeleri, tarihte takılı kalmaları mümkündür. Bu kesimler Türkiye'yi AB'nin dışında tutmanın bir aracı olarak Kürt sorunundan yararlanıyor olabilirler. Bu kesim bölünme korkusunu azdıracak söylem ve girişimlerle, Türkiye'nin demokratikleşme reformlarını gerçekleştirmesini, dolayısıyla AB'ye uyum sağlanmasını engellemeye çalışıyor da olabilirler. Ama dikkat edilirse, bu gibi kesimlerin önünün alınması da yine AB'ye uyum çabalarından, daha doğrusu demokratikleşmeden geçmektedir.

Tüm bunlara rağmen sonuçta, her ne kadar AB ortaya koyduğu taleplerle Türkiye'de demokratikleşmeye yardımcı olmuşsa da, bu katkının iki sınırlayıcı ögesi olduğu da belirtilmelidir. Bunlardan birincisi, AB genelde insan hakları konularını özelde Kürt politikasını stratejik ve ticari çıkarlarına tabi kılarak araçsallaştırabilmektedir. İkincisi, AB benimsediği söylemle ve araçlarla Türkiye'nin hassasiyetlerini göz önüne almadığı gibi, korkuları kışkırtıcı ifadeler kullanmakta, hatta sorunun terör boyutunu görmezden gelecek/destekleyerek içerideki demokratikleşme çabalarını veya en azından uygulamayı zayıflatıcı bir etki yapmaktadır.

Öte yandan, demokratikleşme sürecinin aslında bir fırsat ve risk süreci olduğu da göz önüne alınmalıdır. Yani ister AB'nin izlediği Kürt politikası çerçevesinde isterse kendi iç dinamiklerin sonucu olsun demokratikleşme çabaları/önerileri, Türkiye'nin algısına ve uygulamalarına bağlı olarak gerçekten demokratikleşmeyle de sonuçlanabilir, bölünmeye uygun bir zemin ortaya çıkmasıyla da sonuçlanabilir. Kısacası, AB'nin önerdiği demokrasi araçlarını devletin güçlenmesi ya da zayıflaması aracına dönüştürmek biraz da Türkiye'nin elindedir. Silaha ve şiddete dayanmamak kaydıyla sadece düşünceye dayalı etkinlikler konusunda baskıcı politikalar izlenmesi ve düşüncelerin ifade edilmesinin önünün kesilmesi kısa vadede geçici bir "çözüm" olarak görülebilir belki, ama içten içe bu düşünceleri destekleyenlerin veya bunlardan etkilenen kitlelerin devlete olan bağlılıklarının azalacağı, sonuçta devleti zayıflatıcı etki yapacağı açıktır. Halbuki, özgür bir ortamda düşünsel boyutta yürütülecek çözüm arayışları hem demokrasinin gelişmesi

hem de siyasi sisteme olan güvenin artması anlamına gelir ki, bu ülke bütünlüğünü ve devleti güçlendirici etki yapar. Dahası, yabancı devletlerce kullanılabilir bir dış politika kozu ortadan kaldırılmış olur.

SONUÇ

AB'nin Kürt politikası temelde genel insan ve azınlıklar politikasının bir parçası ve sonucu olarak, yani ilkesel temelde ortaya çıkmışsa da, AB-Türkiye ilişkilerinin genel seyri çerçevesinde ve AB içindeki baskı gruplarının ve Kürtlerin etkisi altında, AB bu konudaki yaklaşımında zaman zaman ilkesellikten, araçsallığa doğru sapmıştır. Bununla birlikte, AB'ni Kürt politikası izlemeye iten asli nedenin AB'ye uyum çerçevesinde demokratikleştirme olduğu, ama önerilerin Türkiye'ye yönelik bir takım önyargıların etkisinde söylem bakımından sert, içerik bakımından Türkiye'deki ulus-devlet anlayışıyla pek uzlaşmayan yönlerinin bulunması, yöntem bakımından teröre bulaşmış olması, zamanlama bakımından kısa zamanda ve ani değişim öngörmesi gibi nedenlerle Türkiye'de olumsuz algılanmakta, bu algı ise demokrasinin iç dinamiklerini ve uygulamasını zayıflatmaktadır. AB Kürt sorununda ilkesellikten araçsallığa kaydıkça Türkiye'de oluşan kanı şudur: AB, Kürt sorunu aracılığıyla hem insan hakları ve demokrasi bağlamında Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirmediğini bahane edebilecek ve bu yolla Türkiye'nin üyelik ihtimalini azaltacak, hem de Türkiye'nin demokratikleşmesine katkıda bulunarak Avrupa ekseninden ve normlar dizisinden uzaklaşmasını engelleyebilecektir. Dahası, bu yolla Türkiye'nin gerektiğinde içişlerine de karışılabilir, Türkiye'ye karşı koz olarak kullanılabilir.

Bu durumda AB gerçekten Türkiye'nin demokratikleşmesine katkıda bulunmak istiyorsa ilkesellikten sapmadan hem söylemini hem yöntemini hem de araçlarını gözden geçirmelidir. Özellikle Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerdeki olumsuz tarihsel mirasın etkisinden halen kurtulamadığını düşünerek ve bu konudaki hassasiyetini göz önüne alarak sert ve eleştirel değil, yapıcı bir üslupla, dış dinamiği değil, esas olarak iç dinamikleri harekete geçirecek biçim ve yöntemle, Kürt sorununu Türkiye'ye karşı kullanılan bir politik araca dönüştürmeden, özellikle de teröre şu veya bu nedenle dolaylı ya da dolaysız hiçbir biçimde destek vermeden Türkiye'nin demokrasi konusundaki çabalarına destek olması en makul olan yaklaşımdır ve ancak bu şekilde hareket ettiği takdirde AB'nin Türkiye'deki demokratikleşmeye olumlu katkılarından söz edilebilir. Yoksa sadece ikili ilişkilerin seyrine bağlı görünürde bir demokrasi doğmasına yol açar ki, bu ne AB'ye katılmaya aday Türkiye'ye, ne de küresel politika izleme perspektifine sahip AB'ye yarar sağlar.

Öte yandan, AB'nin Kürt sorununun çözümlenmesine yönelik dayatmacı bir tutum izlemesi, çözüme değil, çözümsüzlüğüne hizmet etmektedir. Türkiye'nin kendisine yapılan çağrıları "Sevr korkusu" nedeniyle dış müdahale olarak algılaması bu çözümsüzlüğü artırmakta, demokrasinin ertelenmesine yol açmaktadır. Özellikle bazı yabancı devlet ve kuruluşların Tür-

kiye'ye yönelik ağır eleştirileri bu algıyı güçlendirmekte, haklılaştırmaktadır. Şu ana kadar çözüme ilişkin yapılan girişimler, Türkiye'de birtakım olumlu gelişmelere yol açmıştır. Ama yapıcı bir yaklaşımdan ziyade Türkiye'yi yıpratıcı bir yaklaşımın benimsenmesi ilerlemelere engel olmaktadır. AB Türkiye'nin meşru güvenlik kaygılarının farkında olmalıdır. Aksi takdirde Türkiye ile AB arasında varolan güven bunalımı derinleşerek sürecektir. Bundan başka AB Kürt sorununun çözümüne katkıda bulunmak istiyorsa, bu konuyu bir dış politika aracı ve Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaktan vazgeçmelidirler. Zaten Kürt sorununun çözümlenememesinin bir nedeni de budur.

Bununla birlikte Türkiye de, bu süreci ve AB önerilerini akılcı, soğukkanlı, tarihi unutmamakla ve geleceğe ilişkin senaryoları da hesaba katmakla birlikte esas olarak tarihten değil, günümüzdeki gerçeklikten hareketle, kendine güvenen bir kararlılıkla, demokratikleşmenin yol açabileceği istikrarsızlık korkusunu ancak iç dinamikleri güçlendirerek aşabileceğini düşünerek kabul etmeli ve bu perspektif doğrultusunda değerlendirmelidir. Bu bağlamda Türkiye kendi siyasi, ekonomik ve sosyal yapısıyla ilgili zaten gerçekleştirmek zorunda olduğu yapısal değişiklikleri AB yönlendirmesi ve şemsiyesi olmaksızın yürütecek siyasi iradeyi üretmelidir.